

sajátos forma, az uralkodó rétegek művészete és a népművészet, az etnikailag jellegzetes és az emberileg általános — úgy jelentkezik együtt a két említett minőség a szerzőben, szép összhangzásban a vizsgált tárgy sokoldalúságával. Bizonyára ez a fő oka annak, hogy a könyv a maga nemében az egészen kiválóak közül való, s hogy éppolyan összetett és sokrétű olvasóközönséget vonzhat, amilyen összetett és sokrétű mind a tárgy, mind pedig a szerző szemléletmódja.

Pászka Imre

Petőfi első biográfusa és a temesvári Euphrosine

Petőfi Sándor első, élete egészét átfogó, költészetét sajátosságait szervesen magábaépítő biográfiaja, eddigi tudomásunkkal ellentétben, nem magyarul jelent meg, hanem németül. A temesvári *Euphrosine* hetilap közölte indító számában, 1851. január 1-én, fő helyen, *Denkwürdigkeiten des 1. Jänner* cím alatt. Szerzője a lap szerkesztő-tulajdonosa, dr. Gottfried Feldinger volt. Ezt a távolról sem csupán irodalomtörténetileg érdekes adalékot, s ami mögötte van, több mint száz esztendeig feledés borította. Elfelejtődött az *Euphrosine* és Feldinger is. A körülmények arra utalnak: az elfelejtés mögött politika rejtőzött. Annál is inkább, mert Feldinger csakúgy, mint a haladó osztrák kultúrán nevelkedett temesvári, bánáti német intelligencia legjava, meggyőződéses republikánus volt, az 1848-as magyar forradalom balszárnyának határozott híve. (Ugyanezt mondhatjuk a bánáti románság olyan képviselőiről, mint a közismert Eftimie Murgu. De az itteni szerbségben is megindult a differenciálódás; számottevő rétegek vonták ki magukat Rajasics érsek klerikalista-abszolutista befolyása alól, és léptek át a magyar forradalom táborába.)

Carl Göllner, a romániai németiség marxista történésze szerint „A bánáti német — sváb — burzsoázia, amely érdekelve volt az önálló gazdasági fejlődésben, eleinte a magyar forradalommal azonos álláspontra helyezkedett. Amikor a császári ház és a magyar kormány közötti konfliktus kiéleződött, amikor a Habsburgok detronizálása került napirendre, a bánáti német burzsoázia kezdte elhagyni a forradalom frontját.” (*Muncă și năzuințe comune. Din trecutul populației germane din România. Colecția Biblioteca de Istorie. București, 1972.*) Dr. Gottfried Feldingert és társait viszont — az olyanokat, mint Nepomuk Preyer író vagy dr. Wachtel ügyvéd, lapkiadó — a forradalom veresége sem tudta megingatni a 48-as eszmék iránti hűségükben. Feldinger Világos után is következetesen folytatja a harcot; az ő fő fegyvere továbbra is a toll, csatartere az egész Habsburg-birodalom.

TEKA

szerek felölelését csakis mértéktartó válogatással lehet plasztikusan bemutatni, ezért a szerző a valóban fontosnak tartott, termékenynek bizonyult jelenségekre összpontosítja figyelmét. Bőségesen használ idézeteket, elemezve a bennük rejlő gondolatokat. Főleg a költészet és a dráma művelése kapcsán, a körülötük kialakult vitákban kikristályosodott irodalmi nézetek érdeklik. Azt vallja, hogy a költészet fejlődése a legjobban meg tudja világítani egy nemzet irodalmi érzékének fejlődését. A könyv négy részre (*Spre un umanism clasic, Tradiție și nouitate, Teoriile romantice, Realism, simbolism, suprarealism*) és 24 fejezetre oszlik, 520 jegyzettel. (*Univers, 1972.*)

N. BĂRBULESCU — R. ȚIȚEA — D. BĂRCĂ-GĂLĂȚEANU: Fizică I—II. — Új, bővített kiadásban jelent meg a több szakemberből álló munkaközösség által kidolgozott fizika-kézikönyv második kötete 1971-ben, majd ezt követte az I. kötet új kiadása 1972-ben. Ez utóbbi a mechanikát, molekuláris fizikát, termodinamikát és elektromosságot tartalmazza hatszáz oldal terjedelemben; a II. kötet a fénytani és anyagszerkezeti kérdésekkel foglalkozik közel ötszáz oldalon. A szerzők az egyetemi előadások színvonalán tárgyalják a kérdéseket; rendszeresen, didaktikus kifejtésben nyújtanak általános, de magas színvonalú ismereteket. A szöveget számos ábra teszi szemléletessé. A mű elsősorban az egyetemi hallgatók számára hasznos, de jó szolgálatot tesz a középiskolai tanároknak is a továbbképző tanfolyamokon, a fokozati vizsgákra való felkészüléskor, vagy ha valamely szakmai kérdésnek magasabb fokon akarnak utánanézni. (*Editura didactică și pedagogică, 1971—1972.*)

TÉKA

NORTHROP FRYE: Anatomia critica. — A „kritika anatómiája“ az irodalomelméleti szakirodalomban jól ismert szerző sokat vitatott munkájának, esszé-gyűjteményének román fordítása. Frye-nál az „anatómia“ egyfajta átfogó elméletet jelent. Ennek közép-pontjában az irodalmi mű értelmezése áll, de behatóan foglalkozik a műnemekkel és műfajokkal is. Elméletének lényeges vonása az, hogy az irodalmi alkotásokat szimbólumokhoz, de főleg egy-egy „archetípus“-hoz (őstípushoz, ősmintához), azaz valamilyen motívum-képzethez, egy-egy mítoszhoz köti. Ezért nevezik elméletét „mítosz-kritiká“-nak. Szerinte a mítosz nemcsak forrás az író számára, hanem alkotást kiváltó erő, mert például a „pokolra szállás“ mítosza teremtette az Orpheusz-mondát vagy Shakespeare *Lear királyát*. De a mítoszok nemcsak teremtő erők, hanem egyben magyarázó struktúrák is, az irodalmi mű szerkezetének formateremtő elvei. Éppen ezért az irodalmi mű megközelítése hasonlít a matematikai módszerhez, hiszen a kutató nem a műalkotás tényeiből, hanem egy posztulátumból, egy eleve feltételezett „modell“-ből indul ki. A műnemeket és műfajokat is elsősorban a mítoszokból eredezteti, például az évszakok ciklikus ritmusából, de fikcionális és tematikus módozatuk szerint is elkülöníti őket. (*Univers*, 1972.)

NÉMETH LÁSZLÓ: Kísérleti dramaturgia. — N. L. papírszínházának, drámaírói munkássága harmadik szakaszának összegyűjtött művei. Az író fogalmazásában: „drámai költemények“, gondolati drámák. A drámaíróval szinte azonos értékű szerepet kap e kötetben a tudománytörténész, az esszéíró, a pedagógus-lélekbúvár, a közéleti ember, a szociológus és dramaturg Németh László.

Az *Euphrosine* hetenként kétszer jelenik meg. Persze, az ellenforradalom sajtóviszonyai között a szerkesztésben egyfajta „ezópusi nyelvet“ kénytelen alkalmazni. Már az *Euphrosine* név is erre utal. (*Euphrosine* görögül a három grácia egyike, a vídamság nemtője.) Az alcím is az álcázás jegyében fogalmazódik: *Erheiterungsblätter für Kunst, Literatur und gemeinnützige Unterhaltung* (Mulattató művészeti, irodalmi és közérdekű szórakoztató lapok). Az ártatlan meghatározás mögött a levért forradalom politikai utóvédharcának a támogatása húzódik. Petőfi életrajza, költészetének méltatása a lap legelső számában — mi más ez, mint esztétikai tógába bújtatott politikai programnyilatkozat? Mi más, mint kiállítás a 48-as forradalom jakobinusainak ügye mellett? Amennyire nem lehetett inyére az ilyesmi a Bach-korszaknak, annyira nem „feküdt“ a kiegyezés után döntő szöveg jutott „irodalmi Deák-pártnak“ sem. Így hát a legokosabb volt Feldingert elfelejteni...

Hogy milyen értékek kallódtak így száz esztendőn át, azt csak most látjuk, az *Euphrosine* „újrafelfedezése“ után. A folyamat két, egymástól független pontról indult meg. Az ötvenes évek elején, a hitlerizmus ideológiai hatását mutató csökevények felszámolása során, Romániában is fellendült a szélsőség és svábság demokratikus hagyományainak kutatása. Régi előítéletek cáfolódtak meg, így például igazi meglepetésként hatottak a szélsőségen és svábságon belüli osztályküzdelmekről és a 48-as forradalmi mozgalmakról felszínre hozott tények. Heinz Stănescu, a hazai németiség kultúrtörténésze a meglepetés és öröm hangján számol be kutatásairól. Feldingerről egyebek között ezt írja: „Egyáltalán, ő az első német, aki nagymerészen, már az *Euphrosine* első számában, tüzetes és mélyenszántó tanulmányt közöl Petőfi Sándorról. Feldinger nem hallgatja el Petőfi szerepét az 1848—1849-es harcokban, s a költő verseinek megragadó erejét... a néppel való összeforrottságára és a népdal szeretetére vezeti vissza.“ (*Banater Schriftsteller und Journalisten und die 1848—1849-er Revolution*. Neuer Weg. Bukarest, 1944. IX. 9.)

Az „újrafelfedezés“ másik előmozdítója a hatvanas években felpezsdülő Petőfi-kutatás a Magyar Népköztársaságban. Amit Heinz Stănescu 1955-ben még nem tud: az *Euphrosine* Petőfi-biográfiája nemcsak német nyelven, hanem mindenképpen a legelső. Ezt Kiss József magyarországi Petőfi-kutató nemrég kétséget kizáróan tisztázta. Ő és egyik munkatársa, Fabó Irma, a temesvári municípiumi könyvtár szívessége folytán megismert *Euphrosine*-cikket a segesvári csata 120. évfordulójára alkalmából a budapesti *Népszabadságban* részletesen ismertette.

A nem irodalomtörténész számára azonban elsősorban nem az *Euphrosine* Petőfi-cikkének atmoszférája, sajátos „tálalása“ érdekes. A *Denkwürdigkeiten des 1. Jänner* bevezetője — az akkori osztrák hetilapok szokványos Plauderei-a, „csevegése“ modorában — egész sor január 1-én született híresség életrajzát ígéri. Hamar kiderül, hogy ezzel csak a cenzúrát akarja kicselezni, mert a továbbiakban ki-

zárólag két személlyel foglalkozik. Az első „Bürger... az egyik legnépszerűbb német népköltő”, a második „Petőfi Sándor, Pannónia dicsőség koronázta, halhatatlan ifjú költője”. Bürgert Feldinger inkább a ballada és szonett terén látja nagyinak, a népköltészet vonatkozásában viszont szigorúan elmarasztalja a műfaj lényegének félreértése, lealacsonyítása vétkében. Saját, radikális népköltészet-felfogását így összegezi: „... a lírikus nem magasodhat igazi népköltővé anélkül, hogy a néphez le ne szállna anélkül, hogy igazi népbarátként közel ne férközne hozzá, fájdalmat, örömet meg ne osztana vele, melankolikus dalaiban a szív legtitkosabb vágyait meg ne sejténé, egyszóval anélkül, hogy a nép egyszerű szemlélete egészét közelállóként magáévá ne tenné; mindezek nélkül jogos igény a népköltő megítéző címére senki sem tarthat.” Ne riasszon el a kacsaringós, bonyolult mondatszerkesztés. Funkciója van ennek is: túl a kor divatján, a cenzúra narkotizálása. A gondolatmenet így folytatódik: „... ha a zeneművészt a népi melódia mélyenbús zengése csak muzsikusi mivoltában érinti fájdalmasan, a történelem kedvelője számára a népdal elégikus tónusa nem kevésbé érdekessé válik azáltal, hogy szomorúságával évszázados szenvedések csalhatatlanul hű dagerrotípiáját nyújtja... Ha így fogjuk fel az igazi népköltőt, senki sem csodálkozhat rajtunk, ha Petőfi Sándorban ilyen dalnokot látunk.”

Szemléltetésként közli saját — ahogy szerényen hozzáteszi: „hevenyészett” — német fordításában Petőfi *Síromját*. Talán itt domborodik ki a legplasztikusabban Feldinger szerkesztői ügyessége, gondolati mélysége. Az 1848-as forradalmak kulcskérdése — a nép, a tömegek. Ez a helyzet Berlin-től és Frankfurttól Bécsig, Pesttől Bukarestig, Prágáig. Ennek megfelelően a kor esztétikájának egyik kulcskérdése a népköltészet. A nagy történelmi konfliktusok nyílt kifejtésében politikum és esztétikum összefüggései nyilvánvalóak. Petőfi költészete sajátosságainak és robbanékony, rapszodikus temperamentumának látszatra minden politikumot mellőző taglalása ebben az összefüggésben nem más, mint az esztétika nyelvén tett utalás Petőfi plebejusi demokratizmusára, forradalmi-politikai lírájára. Petőfi politikai költészetéről pozitív előjellel, nyíltan értekezni 1851-ben, a Habsburg-monarchiában nem lehetett. De már a cikk elején célzott rá Feldinger, amikor Petőfit „*Béranger der Magyaren*”-nak nevezte. Ilyenformán ez a temesvári német 48-as az elsők közt használja Petőfi költészetének, emlékének idézését a császári reakció elleni harc zászlajául. Nem is csoda, ha eleve felkészül a várható támadásokra. Erről vallanak a *Denkwürdigkeiten des 1. Jänner* végsorai: „Mint a művészet barátai, feljogosítva éreztük magunkat e jegyzettel adózni Petőfi emlékének. Mert a kritikának csakis a költőt kell szem előtt tartania, nem szabad az *individuum* erkölcsi vagy politikai jelleme által megvesztegettetnie vagy elkedvetleníttetnie magát.”

TEKA

Ez a sokoldalúság, a fölényesen uralt anyag adja meg az egyes témakörökbe tartozó esszék, drámák és dramaturgiai kérdések alaphangulatát. Alig dönthető el, hogy a Bolyai-témában (*Változatok egy témára*) az Európa szélén rekedt tudós problémája a főszál-e, vagy az apa—fiú, nevelő—nevelt viszonyának a mélylélektani elemzése. A történelmi személyiség és a történelem eszközeinek bonyolult viszonyát göngyölíti fel a *Gandhi halála* és a *Négy próféta*. A kelet-európai írórsors (*Csapda*), a gyötrődő alkotás lelki mozzanatainak problematikája (*Az írás örödge*) mellett a legmaibb társadalmi kérdéseket is a tőle megszo-kott felelősségérgézzettel boncolgatja Németh László (*Utazás, Nagy család*). (*Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1972.*)

PÉNTÉK JÁNOS — SZABÓ ZOLTÁN — TEISZLER PÁL:

A nyelv világa. — Örvendésesen gyarapodnak a nyelvészet különböző kérdéseivel foglalkozó kiadványok. Szerecsésen illik a megkezdett sorba a Péntek—Szabó—Teiszler szerzőhármás kisformátumú könyve, amely a nyelvtudomány néhány fontos kérdését — a nyelv fogalmának a meghatározása, a nyelv és a gondolkodás viszonya, a nyelv és a társadalom összefüggése, a beszéd eredete, a nyelv változása, a nyelv és a stílus — tárgyalja. Bár a könyv terjedelménél fogva nem nyújthat részletes bepillantást ebbe az egyre inkább előtérbe kerülő tudományba, a szerzők mégis bevezetik a nagyközönséget a nyelvtudomány bonyolult világába. Jó alapul szolgál azoknak az érdeklődőknek, akik a figyelmüket felkeltő kérdéscsoportokban esetleg tovább kívánnak tájékozódni. (*Dacia, 1972.*)

TÉKA

Pszichofiziológia. — „Ép testben ép lélek” — vallja egy régi közmondás, azt bizonyítva, hogy már a régiek is kapcsolatot láttak a lelki jelenségek s a testműködés között. Ezt a kapcsolatot vizsgálja a századforduló óta önálló tudományágként számontartott pszichofiziológia, mely egy itt olvasható megfogalmazás szerint „interdiszciplináris ágazat, mezsgye az idegélettan és a kísérleti lélektan határán”. Fiziológiai alapról indulva pszichológiai célt követ; az ember, az állat viselkedéséből vagy az agy mesterséges ingerlésekor fellépő reakciókból következtet az agyműködés milyenségére; kísérleteket és klinikai megfigyeléseket végez. Ez a tanulmánykötet — tizennégy szakcikkből álló tematikus összeállítás — a pszichofiziológia sajátos kérdéseit, a tanulás és az emlékezés, a motívációs folyamatok, a tudati jelenségek stb. élettani és pszichológiai vonatkozásait boncolgatja. Eligazító, a tárgykörrel a nem szakembert is alaposan megismertető bevezetővel ellátta, válogatta és szerkesztette Ádám György. (*Gondolat, 1972.*)

KOKAS KLÁRA: Képességefejlesztés zenei neveléssel. — Kokas Klára könyve bizonyító erejével érdemel a szakma szűkebb körén túl is figyelmet. Kísérletek számadataival mutatja ki a zenei nevelés fontosságát. Zeneiskolákban (óvodákban) tanuló gyermekek eredményeit hasonlítja össze azonos korú, más iskolákban tanuló gyermekeivel. A mérleg az előbbieknél javára billen. Tényekkel vezet rá Kodály szavainak igazára: „Az ének felszabadít... figyelemre, fegyelemre szoktat... fejleszti a közösségi érzést... a mindennapos kis zenével foglalkozás annyira fölélikíti az elmét, hogy fogékonyabb lesz minden mással szemben is...

Ki volt dr. Gottfried Feldinger? Lexikonokban hiába keressük nevét. Az első világháború előtti bánati krónikában itt-ott szó van róla: irodalmi széplélekként és zenebarátként tartják nyilván. Politikai szereplése iránt csaknem teljes a közöny. Igazi, forradalmári mivoltában csak a felszabadulás utáni években kezd előtűnni a múlt homályából, Heinz Stănescu és Carol Göllner kutatásai nyomán.

A magyarországi Petőfi-kutatók figyelmét Kánya Emiliának, az első magyar újságírónőnek — még kiadatlan — emlékiratai terelték Feldingerre és lapjára. Kánya Emília, Feldinger felesége, aki maga is áldozatkész előmozdítója volt az *Euphrosine* megjelenésének, kiterjedt baráti körrel rendelkezett a pesti irodalmi életben. Személyesen ismerte Petőfit is. Kapcsolatainak köszönhető, hogy Feldinger megbízható adatokat tudott Petőfi életéről, és hogy az *Euphrosine* eredeti — ma forrásértékű — tudósításokat közölhetett a forradalom veresége utáni ájultságból éppen csak eszmélő ország szellemi életéről.

Kánya Emiliától (aki később elvált Feldingertől) tudjuk, hogy Feldinger gazdag temesvári kereskedőcsalád gyermeke volt. 1820-ban született, 1843-ban ügyvéd lett. Apja ahhoz az osztrák kultúrájú patricius réteghez tartozott, amelynek legismertebb képviselője Joseph Klapka, Temesvár polgármestere, Klapka György forradalmi tábornok édesapja. Id. Feldinger a világiosi katasztrófa után sem vált a 48-as eszmék ellenségévé: Kánya Emília szerint az *Euphrosinét* ő pénzelte.

Dr. Gottfried Feldingernek a negyvenes években számos verse, cikke jelent meg a haladó sajtóban. A legnagyobb figyelemmel kísérte a bécsi forrongásokat. 1848 márciusát, a pesti népmegmozdulást lelkes cikkeiben üdvözölte. A Temesváron is felángolt forradalmi mozgalomról a pesti sajtóban tudósított. 1848 júliusában az egyik pesti német lapban vezércikket publikált. A cikk tiltakozott a terv ellen, hogy a honvédsereget az olasz forradalom leverésére a bécsi kormány rendelkezésére bocsássák, és a Jellasicson való győzelem érdekében radikális belpolitikát sürgetett. 1848 augusztusában visszatért Temesvárra, és részt vett dr. Wachtel *Der Südungar* című habsburgellenes lapja szerkesztésében. A lapot az osztrák hatóságok néhány szám után betiltották. Temesvár ostroma alatti tevékenységéről keveset tudunk; ám mielőtt a rémuralmat kissé enyhébb rendszer váltotta fel, nyomban megalapította az *Euphrosinét*.

Heinz Stănescu szerint a hetilap egy esztendőig ért meg. A temesvári municípiumi könyvtár dokumentációs osztályán őrzött, ma ismert egyetlen kollekcióban azonban csak az 1851. január 1.—1851. június 21. között megjelent ötven szám található. Ezek szerint csak fél esztendeig létezett volna? Egyelőre nem tudunk választ adni a kérdésre. Annyi bizonyos: a lapot számos támadás érte a hatóságok és a reakciós körök részéről. Így például amiatt, hogy 1851. március 15-i számában — nem véletlenül éppen ebben a számban! — éles hangon bírálta az *Österreichischer Volksbote* című

reakciós bécsi lapot, amely Bem tábornok erdélyi hadjáratát a vérontás és rémtettek sorozatának állította be; Feldinger szemére vetette az osztrák lapnak, hogy a feledés és megbékélés helyett a gyűlölet ébrentartására törekszik. A „schwarz-gelb“ reakció felhördült. Az ilyen ügyek nem kedveztek az *Euphrosine* huzamos idejű megjelenésének. Feldinger 1861-ben Pestre költözött, felvette a Földényi Frigyes nevet. Az ügyvédi gyakorlat mellett főleg zenével foglalkozott. A kiegyezés felé haladó magyar közéletben az olyanszerű politikai jellemekre, mint ő, nem volt már szükség...

Az *Euphrosine* célkitűzései kapcsán utóvédharcról beszélünk. Az utóvédharc azonban egyidejűleg egy új harci nekilendülés előkészítését jelentette. Feldinger szerkesztői taktikája lényege abban állt: minden számban valamiképpen hírt adni a forradalom hőseinek sorsáról, az emigráció eseményeiről, tudósításokat hozni a magyar és az osztrák kulturális központok ocsúdó demokratikus művészeti, politikai mozgalmairól; minden számban, lehetőleg versben, szatírában, gúnyt űzni az abszolutizmus bürokráciájából és klerikális támaszaiból, nyárspolgári talpnyalóiból. Tréfás versek, melodramatikusan elbeszélések vagy földrajzi értekezések, részvényjegyzési felhívások és bankmérlegek közé ékelve, leveleket közölt a birodalom minden részéből. A lap színvonalát különösen emelték kitűnő zenei, színházi beszámolóí, heti, havi krónikái Pestről, Bécsből, Prágából, Lembergől, sőt Párizsból, Londonból. Számunkra külön érdekesek az *Euphrosine* rendszeres információi Aradról, Nagybányáról, Kolozsvárról, Szebenből, a rövid életű autonóm szerb „Wojwodschafft“ és Bánát nemzeti-ségi és közigazgatási viszonyairól közölt statisztikák, s a lap bírósági tudósításai a forradalom egyszerű közkatonái magyar, román, sváb és rác plebejusok ellen indított perekéről.

Az *Euphrosine* leglényegesebb, ma is nagyértékű anyagát azonban a 48-as forradalom kimagasló személyiségeiről hozott életrajzok és méltatások jelentik. Valószínű, hogy Feldinger a forradalom vezetőinek egész galériájának bemutatását tervezte. Ami ebből a ma fellelhető ötven számban megvalósult, az is egyedülálló kockázatvállalásról tanúskodik. Hogy itt átfogó koncepcióval van dolgunk, kitűnik abból is, hogy az arcképcsarnok megvalósult része Petőfi Sándorral kezdődik, és a nem kevésbé érdekes Klapka György-életrajzzal folytatva (1851. február 2.), eljut a leghatározottabban árulónak minősített Görgey dőbberetesen érdekes magánéleti és politikusi portréjához (1851. március 29. és április 2.). Ennek a nyilván több forrás alapján összeállított cikknek a közlésével Feldinger módját ejti, hogy a forradalom radikális szárnyát igazolóját következtetések sugalmazzon, és bepillantást nyújtson a forradalom bukásához vezető belső ellentmondások szövevényébe. Olyan időben teszi ezt, amikor másoknak sem lehetőségük, sem bátorságuk nincs, legalábbis a monarchiában, ezekhez az égető kérdésekhez hozzányúlni.

Izsák László

a zene múlhatatlan része az emberi műveltségnek... zene nélkül nincsen teljes ember...“
(*Zeneműkiadó, 1972.*)

KADÁR JÁNOS: Rondó. — Olyan regény, melyben nincs cselekmény; lelkiállapotot rögzít — hangulatokban. Ez teszi a művet zökkenésmentes, áradó lírává. De miközben a szerző körbejárja pillanatnyi állapotát — a reggeli szorongás-érzéstől, az önuralom fojtogatásán át az esti fölélegzésig — kibontakozik egy ember élete, hangulataiban átpoétizálva. Ez teszi regénnyé a lírai vallomást. Befeléfordulása kerekíti egészé a főhős „külső“ életét, hétköznapijait: a fullasztó nagyvárosban is fölleli a természetet, emlékeiben, átérzéseiben. A társkereső férfi vívódásaiból felfogóyoldódik egy elmúlt szerelem története, az új társkeresés vágya, majd a társratalálás öröme. S az időleges boldogság újabb gyöttrődéseket hoz az örökké magába néző emberre. (*Dacia, 1972.*)

BENEY ZSUZSA: Tűzföld. — Későn szólalt meg, a hatvanas évek végének magyarországi költőrajzásában a legértettebben. Hangja: a legtisztább fájdalomé. A lényegéig csupaszított ember tisztasága ez. Azé, akinek makulátlan a fénye, hangja el-elcsukló, s már csak önmaga égi tükreként létezik: versként. Későn szólalt meg, mindentől eloldozottan, olyan szabadon, amilyen szabadabb csak a tökéletes hiány tehet. Sorai a vég árnyékában csillannak föl, versei számadásként íródnak, a „kész a leltár“ tudatában. Csálád és szerelem közösségéről, a megteremthetőnek tudott, de elvesztett édenről beszél, akkor, amikor már csak a csodában hisz: „utolérlek, / csak át kell lépnem sorsom peremén“. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1972.*)